

AHKÂM ÂYETLERİNİN ANLAŞILMASI VE YORUMLANMASINDA NÜZÛL SEBEPLERİNİN ÖNEMİ

Yahya ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Çankırı, Türkiye
yahyaarслан58@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0774-1755>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 09/02/2023, **Accepted / Kabul Tarihi:** 19/06/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1249330>

Ahkâm Âyetlerinin Anlaşılması Ve Yorumlanmasında Nüzûl Sebeplerinin Önemi

Öz

İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu temin etmek üzere gönderilen Kur'an-ı Kerim; itikâdi, ameli ve ahlaki konuları içermektedir. Bunların içerisinde ameli konular ise ahkâm âyetlerinin ilgi alanına girmektedir. Hayatın her alanına dair hükümleri barındıran ahkâm âyetleri anlaşılabilir olduğu oranda hayata tatbik edilecektir. Ahkâm âyetlerinin anlaşılmasında en etkili yöntemlerden birisi de bu âyetlerin nüzûl sebeplerinin bilinmesidir. Ahkâm âyetlerinin doğru bir şekilde anlaşılmasında, yanlış ve eksik anlaşmaların önüne geçilmesinde nüzûl sebeplerinin büyük rolü bulunmaktadır. Öneme binaen bu çalışmada, ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanması noktasında nüzûl sebeplerinin etkisini ortaya koymak ve dikkatlere arz etmek amaçlanmaktadır. Yöntem olarak ahkâm âyetlerinden altı âyet seçilmiş, bu âyetlerin tefsiri bağlamında hem ahkâm tefsirleri hem de diğer klasik tefsirler taranmıştır. Diğer yandan modern dönem tefsirleri ve konuyla alakalı ilgili çalışmalar gözden geçirilmiştir. Ahkâm, âyet, ahkâm âyetleri, sebep, nüzûl ve nüzûl sebepleri gibi kavramlar izah edildikten sonra konu, seçilen örnek âyetler üzerinden izah edilmiştir. Neticede ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin rolü ortaya konularak alana katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Âyet, Ahkâm Âyetleri, Nüzûl Sebepleri.

The Importance Of The Reasons For Sending The Verses In The Understanding And Interpretation Of The Ahkam Verses

Abstract

The Holy Qur'an, which was sent to ensure the happiness of people in the world and the hereafter, includes theological, practical and moral issues. Among these, the practical issues fall within the field of interest of the ahkâm verses. One of the most effective methods in understanding the ahkam verses is to know the reasons why these verses were sent. The reasons why the verses were sent have a great role in the correct understanding of the ahkam verses preventing misunderstandings. Due to its importance, this study aims to reveal and draw attention to the effect of the reasons for the sending of the verses at the point of understanding and interpretation of the ahkam verses. As a method, six verses from the ahkam verses were selected, and both the ahkam tafsirs and other classical tafsirs were scanned in the context of the exegesis of these verses. After explaining the concepts such as ahkâm verses, reasons for nuzûl, the subject was explained through selected sample verses. As a result, it has been tried to contribute to the field by revealing the role of the reasons for the verses in the understanding and interpretation of ahkam verses.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Verse, Ahkam Verses, Reasons for Sending.

Giriş

İslam Dini, insanların dünya ve ahiret mutluluğunu temin etmeyi amaçlamaktadır. Dine bu amacı yükleyen Allah Teâlâ, insanların iki dünya saadetini gerçekleştirme noktasında hidayet rehberi olarak Kur'an-ı Kerim'i indirmiştir. İnsanlara yol gösteren Kur'an-ı Kerim, ahireti kazanma meydanı olan dünyada onlar için hayatın her alanıyla ilgili emir ve yasakları bünyesinde barındırmaktadır. İnsanı başıboş bırakmayan Allah Teâlâ gönderdiği Kur'an'ın anlaşılmasını ve hayata tatbik edilmesini istemektedir. Zira dünya ve ahiret mutluluğu, ilahi emir ve yasakların insan hayatında ne kadar makes bulduyuyla yakından alakalıdır. Vahyin, insan zihni ve kalbi üzerinde tesirini göstermesi, şahıslardan başlayarak toplum ile toplumsal hayatı değiştirmesi, şekillendirmesi, anlaşılması ve hayata tatbik edilmesi oranında olacaktır.

Kur'an-ı Kerim, dünya ve ahiret hayatına dair birçok konuyu içermektedir. Bu meyanda gerek itikâdi gerek ameli gerekse ahlaki hususlar, insanların dünya hayatında uyması ve dikkat etmesi gereken başlıca konular olarak Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'in bu ana konularından olan ameli hususlar ahkâm âyetleri vasıtasıyla insanlara bildirilmektedir. Ahkâm âyetlerinin içerdiği ameli konular ise ibadetlerden muamelata, cezai hükümlerden keffaretlere, ailevi meselelerden diğer insanlar ve din mensuplarıyla olan ilişkilere varıncaya kadar birçok hüküm deruhte etmektedir.¹ Bu hükümler bazen genel hatlarıyla bazen de ayrıntılarıyla insanlara aktarılmaktadır.

Anlaşılma ve hayata tatbik edilmek üzere gönderilen Kur'an-ı Kerim'in gönderiliş amacını gerçekleştirebilmesi, muhatapların onun âyetleri üzerinde düşünmeleri, anlama ve hayata tatbik etmelerine bağlıdır. Kur'an'ın anlaşılması noktasında vahyin geldiği dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik şartları başta olmak üzere birçok hususun etkisinin olduğu bilinmektedir. Vahyin anlaşılması ve yorumlanması hususunda etkili olan faktörlerden birisi de hiç kuşkusuz Kur'an ilimleri içerisinde değerlendirilen nüzûl sebepleridir.

Gerek ameli gerekse diğer hususlardan bahseden âyetlerden bazıları birtakım olaylar neticesinde inmiştir. Aşağıda bahsedeceğimiz ve nüzûl sebebi olarak isimlendirilen bu hadiseler, ameli hususlarda emir ve yasaklar içeren ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanması hususunda önemli rol oynamaktadır. Zira âyetin inmesine sebep olan olay sayesinde âyet, daha net anlaşılmakta ve ilahi muradın ne olduğunu tespit etme konusunda bu olay, zihinlerin ve kalplerin inşirahına vesile olmaktadır. Diğer yandan âyetin inmesine sebep olan olayın bilinmesi, ilahi vahyin yanlış anlaşılmasının da önüne geçmektedir. Gerek müfessirlerin gerekse fukahânın dikkatle incelediği ahkâm âyetlerinin ve bu âyetlerin anlaşılması noktasında büyük kolaylık sağlayan nüzûl sebeplerinin yadsınamaz etkisine binaen bu çalışmada ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin önemi ele alınacaktır.

Bu çalışmada ahkâm âyetlerinden bazı örnekler verilerek ahkâm âyetlerinin gerek ahkâm tefsirlerinde gerekse diğer tefsirlerde nasıl anlaşıldığı, klasik ve modern tefsirlerde nasıl değerlendirildiği ve bu âyetlerin anlaşılmasında nüzûl sebeplerinin ne gibi etkisinin olduğu noktasında ilgili tefsirler taranacaktır. Bu âyetlerin seçilme sebebi ise diğer birtakım ahkâm âyetleri üzerinde çokça çalışılmış iken ilgili âyetler üzerinde ve bu araştırmanın amacı doğrultusunda yapılmış çalışmalara rastlanılmamış olmasıdır.

Yine bu çalışmada kavramsal çerçeve başlığı altında ahkâm, âyet, ahkâm âyetleri, sebep, nüzûl ve nüzûl sebepleri kavramları izah edilecek, ardından ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanması noktasında nüzûl sebeplerinin önemini ortaya konulması için ahkâm âyetlerinden örnekler verilecektir. Çalışmanın sonunda ise genel bir değerlendirme yapılacaktır, elde edilen ve ulaşılan sonuçlar zikredilecektir.

Literatür taraması yapıldığında ahkâm âyetleri ve nüzûl sebepleri üzerine müstakil çalışmalar yapıldığı görülmüştür.² Ancak nüzûl sebeplerinin ahkâm âyetlerinin anlaşılmasında oynadığı rol üzerinde yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli özellik ise ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin önemine ve etkisine dikkatleri yoğunlaştıran orijinalliğidir. Bu özelliği sayesinde alana katkı sağlamayı ümit etmekteyiz.

1 Kur'an'ın içerdiği temel konular için bk. Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları* (İstanbul: İFAV, 2018), 17-20; Hasan Yılmaz, *Kur'an'ın Konu Tertibi ve İçerik Tahlili* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 158-164; Hasan Yılmaz, "Kur'an'da Her Konu ve Bilgi Var mı?", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2006), 186-201; Ahmet Öz, *Kur'an'ın Ana Konuları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 13-18.

2 Nüzûl sebepleri ve ahkâm âyetleri hakkında yapılan bazı çalışmalar için bk. Muhammed İsa Yüksek, "Tefsirde Sebeb-i Nüzûlün Bağlayıcılığı ve İşlevi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (2018), 407-437; Murat Sarıgül, "Ahkâm Âyetlerinin İşârî Yorumu (Alusî Örneği)", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/2 (2018), 57-87; Zeynel Abidin Aydın, "Sebeb-i Nüzûl Rivayetleri Bağlamında Âl-i İmrân Suresinin 1-80. Âyetleri ve Muhkem-Müteşâbih Meselesi", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (2019), 153-169; Mehmet Bağış, "Ahkâm Âyetlerinin Tefsirinde Mezhebe Bağlılık (Beydâvî ve Nesefî Örneği)", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (2019), 630-655; Arslan Karaoğlan, "Metin-Yorum İlişkisi ve Sebeb-i Nüzûl Bilgisi Bağlamında Arâf Sûresi 31. Ayet", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (2020), 69-97; Mustafa Hamurlu, "Sebeb-i Nüzûlün Tefsire Yansması: Âl-i İmrân Sûresi 28 ve 118. Âyetler Örneği", *Harran İlahiyat Dergisi* 45 (2021), 98-113.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında, çalışmanın her bir aşamasında sürekli zikredilecek olan ahkâm âyetleri kavramı ve bu kavramı oluşturan ahkâm ile âyet kavramları, diğer yandan sebab-i nüzûl kavramı ve bu kavramı oluşturan sebep ile nüzûl kavramları genel hatlarıyla açıklanacaktır. Çalışmanın asıl kısmını, nüzûl sebeplerinin ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanmasına etkisi oluşturacağı için bu kavramlar hakkında fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

1.1. Ahkâm Âyetleri

“Emirler, buyruklar, yargılar, kurallar ve hükümler” anlamına gelen “ahkâm / (احكام)” sözcüğü, “(حُكْم) / hükm” kelimesinin çoğuludur.³ “Ahkâm” kavramı terim olarak “Allah Teâlâ’nın mükelleflerin fiillerine yönelik koymuş olduğu kurallar, talep, tahyir ve vaz’ı şeklindeki hitabı” anlamına gelmektedir.⁴ “Âyet” ise kelime olarak “işaret, mucize, sembol, ibret, delil” gibi anlamlara gelirken terim olarak da “lafzi açıdan birbirinden ayrılmış, bir veya birkaç cümleden oluşan, Kur’an sûrelerini meydana getiren söz dizelerine” denilmektedir.⁵

Ahkâm ve âyet kelimelerinden meydana gelen “ahkâm âyetleri” ise “ibadetler, muâmelat ve ukûbatla ilgili meselelerden bahseden, ameli hükümlerin kaynağı olan âyetlere” denilmektedir.⁶ Ahkâm âyetlerinin sayısı konusunda da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Buna göre ahkâm âyetlerinin sayısının 200 ile 1000 âyet arasında olduğu kabul edilmektedir.⁷

1.2. Sebeb-i Nüzûl

“Kendisiyle bir şeye ulaşılan her şey” anlamına gelen “sebeb / (سبب)” kelimenin çoğulu “esbâb / (اسباب)” şeklinde gelmektedir.⁸ “Nüzûl / (نزل)” ise “nezele / (نزول)” fiilinin mastarı olup “yukarıdan aşağıya inmek, bir şeyin yukarıdan aşağıya inmesi” anlamına gelmektedir.⁹ “Sebeb-i nüzûl” ise “Hz. Peygamber’in risâlet döneminde vuku bulan ve Kur’an’ın bir veya birkaç âyetinin yahut bir sûresinin inmesine yol açan olay, durum ya da herhangi bir şey hakkında Hz. Peygamber’e (s.a.v.) sorulan soru.”¹⁰ manasına gelen bir tamlamadır.

Âyetlerin nüzûl sebeplerinin bilinmesi; kastedilen mananın kolaylıkla anlaşılması, yanlış anlaşılmaların önüne geçilmesi, âyet ve sûreler arasında münasebet kurulması, âyetlerde hasr veya tahsis bulunup bulunmamasının tespiti ve fihi hükümlerin çıkarılması gibi birçok konuda fayda sağlamaktadır.¹¹

Tamamen rivayete dayanan, tespitinde içtihadı yer olmayan nüzûl sebeplerinin bilinmesi hususunda rey ve akla yer bulunmamaktadır.¹² Bununla birlikte her âyetin nüzûl sebebinin olmadığını da ifade etmek gerekmektedir. Âyetlerin çoğunluğu da bu gruba girmektedir. Ancak hususi nüzûl sebepleri bulunmayan bu âyetlerin de genel anlamda,

3 Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem el-Mısri İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab* (Beyrut: Daru Sâdir, 1993), 12/140-141.

4 Abdülvehhâb Hallâf, *İlmü usûli'l-fikh* (Beyrut: Müessesetü'r Risale, 2012), 89; *Hidayet Zertürk, Ahkâm Âyetleri ve Tarihselcilik* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2021), 158.

5 Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an* (Dimeşk: Daru'l Kalem, 1991), 102; İsmail Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 44; Yusuf Şevki Yavuz - Abdurrahman Çetin, “Âyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/242; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 55; Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İFAV, 2017), 25; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l-Müfessirîn* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973), 10-11.

6 Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 11; Zertürk, *Ahkâm Âyetleri ve Tarihselcilik*, 160; Ahmet Özel, “Ahkâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1988), 1/551.

7 Ahkâm âyetlerinin sayısı hakkındaki farklı görüşler için bk. Hallâf, *İlmü usûli'l-fikh*, 29-30; Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 11; Zertürk, *Ahkâm Âyetleri ve Tarihselcilik*, 164-165.

8 İsfahânî, *el-Müfredât*, 391.

9 İsfahânî, *el-Müfredât*, 799.

10 Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri Vâhidî, *Esbabü'n-nüzûl* (Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiye, 1986), 4; Muhammed Ali Sâbûnî, *et-Tibyân fî lümi'l Kur'an* (Mekke: el-Mektebetü'l Hanefiyye, 1988), 27-28; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 115; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İFAV, 2016), 219; Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 59; Muhsin Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/360; Halis Albayrak, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: Şule Yayınları, 2014), 143; *Hidayet Zertürk, Ulûmu'l Kur'an ve Tefsir Usûlü* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2012), 43.

11 Sâbûnî, *et-Tibyân*, 29; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 117-118; Demirci, *Tefsir Usûlü*, 228-230; Demirci, “Esbâb-ı Nüzûl”, 11/361.

12 Vâhidî, *Esbabü'n-nüzûl*, 4; Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l Kur'an* (Beyrut: Daru'n Nedveti'l Cedide, 1951), 28.

içerdikleri manaları ortaya koymak için indiklerini beyan etmek iktiza etmektedir.¹³ Kim hakkında, hangi olay üzerine, nerede ve ne zaman indiği belli olan âyetler ise sebab-i nüzûlün konusunu teşkil etmektedir. Nüzûl sebebinin bulunduğu âyet sayısının ise 500 civarında olduğu kanaati yaygındır.¹⁴

2. Ahkâm Âyetlerinin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Nüzûl Sebeplerinin Önemi

Bu başlık altında, inceleyeceğimiz âyetlerin içeriği ve koyduğu hükümler ana hatlarıyla izah edilecek, bu âyetlerin nüzûl sebepleri zikredilecek, nüzûl sebeplerinin âyetlerin anlaşılması ve yorumlanmasına ne gibi katkısının olduğu, nasıl bir rol üstlendiği dikkatlere sunulacak ve ilahi muradın anlaşılmasında nüzûl sebeplerinin önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1. Bakara Sûresi 144. Âyet

Kıblenin tahvilinden bahseden Bakara Sûresi 144. âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “*Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağın kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir; nerede olursanız olun yüzünüzü o yöne çevirin. Kuşku yok ki kendilerine kitap verilenler bunun rablerinden gelmiş bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir.*”¹⁵

Mekke döneminde ve Medine’ye hicretten sonra 16 veya 17 ay kadar bir süre namazlar Beyt-i Makdîs’e doğru kılınmıştır. Dolayısıyla İslam’ın bidayetinde ilk kible, Beyt-i Makdîs’tir. Bu ilk hüküm sünnetle konulmuştur. Ancak Allah (c.c.) indirdiği bu âyetle kibleyi Mescid-i Harâm’a çevirmiştir. Bu âyetle gerek Hz. Peygamber’in (s.a.v.) gerekse Müslümanların, hangi mekânda bulunurlarsa bulunsunlar, namazlarında yönlerini Mescid-i Harâm tarafına çevirmeleri gerektiği emredilmiştir.¹⁶

Allah Rasûlü (s.a.v.) Mekke’de iken Beyt-i Makdîs’e doğru namaz kılmasında kendisini rahatsız edecek bir durum söz konusu değildi. Zira Mekke’de Medine’deki gibi propaganda yapan Yahudiler mevcut değildi. Diğer yandan Hz. Peygamber (s.a.v.) namaza durduğunda Kâbe’yi Beyt-i Makdîs ile arasına almaktaydı. Ancak Medine’ye hicretten sonra durum değişti. Çünkü Medine’de Yahudiler vardı ve onlar Müslümanların kendi kiblelerine doğru namaz kılmalarını İslam’ı karalamak ve kendi menfaatlerine bir fayda devşirmek için bir fırsat olarak değerlendirmekte ve bunun propagandasını yapmaktaydılar. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ise Kâbe’yi Beyt-i Makdîs ile arasına alma imkânı kalmamıştı. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v.) Yahudilerin bu tahrik edici ve alaycı tutumlarından duyduğu rahatsızlık nedeniyle kıblenin değişmesini arzu etmekteydi.

Bu âyetin nüzûl sebebiyle ilgili rivayetlere bakıldığında Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine’ye hicretten sonra 16-17 ay kadar Beyt-i Makdîs’e doğru namazlarını kılmıştı. Kıblenin Beyt-i Makdîs olmasında Yahudilerin kalplerinin İslam’a ısındırılması da amaçlanmıştı. Ancak bunu fırsat bilen Yahudiler: “Muhammed bizim kiblemize tabi oluyor ancak dinimize muhalefet ediyor.” şeklinde ileri geri konuşmaya başlamışlardı. Bu durumdan hoşlanmayan Hz. Peygamber (s.a.v.) kıblenin Kâbe’ye çevrilmesine dair bir vahiy beklemeye başlamış ve bunun için de semadan Hz. Cebrail’in inmesini arzu etmiştir.¹⁷ Böylece kible hususunda hem Yahudilere muhalefet etmiş hem de atası Hz. İbrahim’e (a.s.) muvafakat etmiş olacaktır.¹⁸ Zira bir taraftan Yahudilerin bu tutumları Hz. Peygamber’i (s.a.v.) rahatsız etmekte diğer taraftan ise Hz. Peygamber (s.a.v.) Kâbe’nin kible olması vesilesiyle Arapların iman etmelerini arzu etmektedir.

13 Mesut Okumuş vd., *Tefsir*, ed. Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 326; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 121.

14 Sebeb-i Nüzûl ve bu husustaki söz kalıpları hakkında bk. Ebû Abdillâh Bedrüdîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an* (Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabi, 1957), 1/22-34; Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, 1/28-34; Mennâ Halîl Kattân, *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2015), 79-101.

15 el-Bakara 2/144.

16 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an* (Muessesetü'r-Risale, 2000), 3/172-173; Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/203; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 2/158-159; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm* (Daru Tayyibe, 1999), 1/458; Ebû'l-Berekât Nesefî, *Medârikü't-tenzi'l-ve hakâiku't-te'vil* (Beyrut: Dar İbn Katheer, 2017), 1/139-140; Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-jil, 1979), 1/88; Aslan Çitir, “Kur'an Perspektifinde Kıblenin Birliğine İlişkin Analizler”, *Bahkesir İlahiyat Dergisi* 13 (2021), 21-56.

17 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/173; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/202.

18 Nesefî, *Medârikü't-tenzi'l*, 1/139.

Bu âyetin inmesine sebep olarak zikredilen diğer bir olay ise Hz. Peygamber (s.a.v.) Yahudilerin çokça bulunduğu Medine'ye hicret edince namazlarda Beyt-i Makdîs'e yönelmeye devam etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'de 16-17 ay Beyt-i Makdîs'e doğru namazlarını kıldı. Bu durum bir taraftan Yahudilerin hoşuna giderken diğer taraftan onlar: "Muhammed ve ashabı biz gösterinceye kadar kiblelerinin neresi olduğunu dahi bilmiyorlardı." şeklinde konuşuyorlardı. Ancak Yahudilerin bu tutumlarından hoşlanmayan Allah Rasûlü (s.a.v.) ise Hz. İbrahim'in (a.s.) kiblesi olan Kâbe'ye yönelmeyi arzu etmekteydi. Bunun için semaya bakmakta ve kiblenin tahvili için dua etmekteydi.¹⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) böyle bir talepte bulunması Allah Teâlâ'nın Kâbe'nin tahviline dair bir vaadine dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) kiblenin değiştirilmesine yönelik vahyi bunun için beklemektedir.²⁰

Kiblenin tahvili ise 624 yılının Recep ayında gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Bedir Savaşı'ndan iki ay önce Benî Seleme mescidinde öğle veya ikinci namazını kıldırırken ilgili âyet nazil olmuştur. Namazın iki rekâtını Beyt-i Makdîs'e doğru kılmışlardı ki âyetin nazil olmasıyla beraber erkekler kadınların yerine, kadınlar da erkeklerin yerine geçmişlerdir. Geri kalan iki rekât ise Kâbe'ye doğru kılınmıştır. Bu hadise üzerine her tarafa haber gönderilerek kiblenin değiştiği bilgisi hızlı bir şekilde yayılmıştır.²¹ Kiblenin tahvili ile yurtları, yönleri, ırkları, renkleri ve dilleri farklı da olsa vahdet bilinciyle ümmet tek bir kiblede birleşmiştir. Allah Teâlâ bu ümmeti kible ile birbirine bağlamış ve kenetlemiştir.²²

Yukarıda zikrettiğimiz nüzül sebeplerinin, ilgili âyetin anlaşılması ve yorumlanmasındaki rolüne baktığımızda kiblenin neden Beyt-i Makdîs'ten Kâbe'ye çevrildiği, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kiblenin çevrilmesini neden çok istediği meseleleri daha iyi anlaşılacaktır. Zira âyetin inişine sebep olan olay bilinmeseydi kiblenin tahviline gerek olup olmadığı, Yahudilerin Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkındaki küçük düşürmeye ve karalamaya yönelik sözleri ve Hz. Peygamber'in de (s.a.v.) hem Yahudilere muhalif davranma isteği hem de Hz. İbrahim'in (a.s.) kiblesi olan Kâbe'yi arzularının sebepleri bilinemeyecekti. Bu durum da âyetin tam manasıyla anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesine sebebiyet verecekti. Oysa Yahudilerin bu düşmanca tutumları karşısında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Cenab-ı Allah'tan kiblenin değiştirilmesine yönelik talebi âyetin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Böylece eski kible neshedilirken yeni kibleyle namazlarda istikbâl-i kible farz olmuştur.²³ Bunun için istikbâl-i kible namazların sıhhat şartlarından biridir.²⁴ Kibleye yönelmenin tayini meselesinde bazı görüş farklılıkları olmakla birlikte Kâbe'yi görenlerin ittifakla Kâbe'ye doğru dönmeleri, uzak mekanlarda bulunanların ise araştırarak kibleyi tayin etmeleri ve bizzat Kâbe'ye ya da onun şatırına / tarafına yönelmelerinin yeterli olacağı ifade edilmektedir.²⁵ Nitekim İbn Abbas'tan rivayet edilen: "Mescittekiler için kible Kâbe'dir. Harem halkı için kible mescittir. Ümmetinden doğu ya da batıda bulunan yeryüzü ehli için ise kible haredir."²⁶ hadisi de Kâbe'ye yönelmedeki bu ruhsatı dile getirmektedir.

Burada ifade edilmesi gereken bir diğer husus ise her şeyin Allah Teâlâ'nın takdirinde olmasıdır. Müslümanları şimdiye kadar yöneldikleri kiblede çeviren sebebin ne olduğunu soran inkarcılara, doğunun da batının da kendisine ait olduğunu beyan eden Allah Teâlâ,²⁷ esasında bir mekânın kible olmasının kendiliğinden olamayacağını, o mekânı kible yapma irade ve kudretinin sadece kendisine ait olduğunu da ilan etmektedir. Dolayısıyla Allah (c.c.), gerek Beyt-i Makdîs'i gerekse Mescid-i Harâm'ı kible tayin ederek yüce kudretini de izhar etmektedir.²⁸ Bununla birlikte kiblenin tahvilinden maksat, vahdet şuuruyla ümmeti tek bir kiblede birleştirmektir. Zira tevhide delalet etmesi bakımından asıl kible olan Kâbe'ye yönelmek Beyt-i Makdîs'e yönelmekten daha uygun ve daha layıktır. İşte kiblenin tahviliyle şirkin karşısında durma ve tevhitte birleşme maksadı da gerçekleştirilmiştir.²⁹

19 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/174; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/458.

20 Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân (İstanbul: Dâru'l-Fikr, 1917)*, 1/90.

21 Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzmî Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Daru'l Kitabi'l Arabi, 1986), 1/202; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/459; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili (İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.)*, 1/432.

22 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, çev. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 1/204.

23 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/431; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007)*, 1/228.

24 İstikbâl-i Kible hakkında detaylı bilgi için bk. Muammer Arangül, "Küre Bir Dünyada İstikbâl-i Kiblenin İmkânı Üzerine", *Bilimname* 1/37 (2019), 815-856.

25 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/91; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 2/160; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/431; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/228; Bu hususta mezheplerin görüşleri için bk. Muhammed Ali Sâbûnî, *Tefsîru âyâti-l-ahkâmi mine'l Kur'ân* (Beyrut: Daru'l Küttübi'l İlmiyye, 2004), 1/88-90.

26 Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Kahire: Dirâsâtü'l Arabiyyetü ve'l-İslâmiyye, 2011), 3/319 (Hadis No: 2266); Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 2/159; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/459; Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Suyûfî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 1/355.

27 el-Bakara 2/142.

28 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/227.

29 Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984), 2/27-28, 31.

2.2. Bakara Sûresi 158. Âyet

Bakara Sûresi 158. âyette Allah Teâlâ hac ve umrenin vaciplerinden olan sa'y hakkındaki hükmünü beyan etmektedir. Bu âyette Cenab-ı Hakk: “*Safâ ile Merve Allah'ın nişânelerindedir; dolayısıyla hac veya umre yaparak Beytullah'ı ziyaret eden bir kimsenin bu yerleri tavaf etmesinde kendisi için bir günah yoktur. Kim gönüllü bir iyilik yaparsa bilsin ki Allah iyiliği mükâfatıyla karşılayan ve çok iyi bilendir.*”³⁰ buyurarak cahiliye döneminde de uygulanan sa'yın İslam ile birlikte uygulanıp uygulanmayacağı hususundaki tereddütleri izale etmekte ve uygulanması yönünde emir ve tavsiyede bulunarak son noktayı koymaktadır.

Esasında Safâ ile Merve arasındaki sa'y, Hz. İbrahim'in (a.s.) eşi Hz. Hâcer'in hatırasını yaşatmak üzere haccın uygulamaları arasına konulmuş ve bu iki tepe Allah'ın (c.c.) nişanelerinden sayılmıştır. Zira Hz. Hâcer, kocası Hz. İbrahim (a.s.) kendilerini bu ıssız vadiye bırakıp gittikten sonra yiyecek ve içecekleri tükenince son derece daralmıştır. Yiyecek ve içecek bulmanın umuduyla bu iki tepe arasında koşan Hz. Hâcer, göstermiş olduğu sabır, sebat ve tevekkül neticesinde Allah Teâlâ'nın nimetine mazhar olmuş ve zemzem suyu ile mükafatlandırılmıştır. Hz. Hâcer'in sabrı, sebatı, tevekkülü ve ilticasına karşılık Allah Teâlâ da onun hatırasını yaşatmak üzere kıyamete kadar bu iki tepeyi dinin nişanelerinden saymıştır.³¹

Safâ ile Merve tepeleri ve bu ikisi arasındaki sa'y, zamanla asli hüviyetlerinden çıkarılarak şirke alet edilmiş, şirkin en bariz alametlerinden sayılan putlar buralara dikilmiştir. Cahiliye döneminde de bu iki tepede birer put bulunmaktadır. Müşrikler, Safâ'da bulunan puta İsfâf, Merve'de bulunan puta ise Naile adını vermişlerdi. İnsanlar bu iki tepe arasında tavaf ederler ve bu putların önüne geldiklerinde onları selamlar ve onlar adına kurbanlar keserlerdi. İşte yukarıda zikrettiğimiz âyetin nüzûl sebebine dair rivayet edildiğine göre İslam gelip de putları kırıp putperestliğe karşı topyekûn mücadeleye girişince, Müslümanlar bu iki tepe arasında tavaf etmekten çekinmişler, putperestliğin uygulamasında da Safâ ve Merve arasında tavaf mevcut olduğu için günaha düşmekten korkmuşlardır. Bunun üzerine ilgili âyet nâzil olmuştur.³² Allah Teâlâ bu âyetle Safâ ve Merve'yi sa'y etmekte bir sakınca bulunmadığını ifade ederken diğer yandan da Müslümanları sa'y yapmaları hususunda teşvik etmektedir.³³

Diğer yandan Vâhidî (ö. 468/1076) bu âyetin Ensar hakkında indiğini bildirmektedir. Ensar, cahiliye döneminde Menat putu için haccetmekte, telbiye getirip ihrama girmektedir. İslam geldikten sonra ise Safâ ile Merve arasında da putlar bulunduğu ve cahiliye döneminde bu putlar için sa'y yapıldığı için sa'y etmekten çekinmişlerdir. Bunun üzerine bu âyet inmiştir. Yine Vâhidî Enes b. Malik'in (ö. 93/711-712) şöyle dediğini nakletmektedir: “Safâ ile Merve arasında tavaf etmek cahiliye döneminde Kureyş'in alametlerinden sayıldığından biz bu ikisi arasında tavaf yapmayı kerih gördük ve Müslüman olunca da bu tavafı terk ettik. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.”³⁴

Ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin önemi ve rolü açısından bir değerlendirme yaptığımızda nüzûl sebebinin âyetin doğru bir şekilde anlaşılması ve yanlış anlaşılmanın önünü kesmesi gibi önemli faydalarını görmemiz mümkündür. Zira Allah Teâlâ Kâbe'yi tavaf etmeyi emredip de Safâ ile Merve arasını tavaf hususunda bir emir bildirmeyince sahabe, Safâ ile Merve arasındaki cahiliye uygulamasına dayanarak bu iki tepe arasında sa'y yapmaktan çekinmişler ve sa'yı terk etmişlerdir.³⁵ Umre niyetiyle giden Müslümanların Hudeybiye'de ziyaretten alıkonulmaları neticesinde ertesi sene kaza umresi için gittikleri esnada cahiliye döneminde de var olan Safâ ile Merve arasındaki tavaf uygulaması hususunda tereddütler baş göstermiştir. Sahabe, putlara tazim etmek, Allah'ın dışında bir başka şeye ibadet etmek şirkdir, bu iki tepe arasında tavaf etmek yanlıştır, İslam'ın gelmesiyle Allah'ın dışında bir başka şeye ibadet maksadıyla tazim göstermek doğru değildir diyerek burada tavaf yapmaktan korkmuşlardır.³⁶

30 el-Bakara 2/158.

31 Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-A-rabî, 1999), 4/136; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/453; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/59; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/243; M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 1/185-186.

32 el-Bakara 2/158.

33 Mâverdi, *en-Nuket ve'l-uyûn*, 1/213; Vâhidî, *Esbabü'n-nüzûl*, 25; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 1/208; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 2/179; Neseî, *Medârikü't-tenzi'l*, 1/145; Celâleddin Mahallî - Celâleddin Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016), 24; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/453; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 1/151; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/243; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 1/186.

34 Vâhidî, *Esbabü'n-nüzûl*, 24.

35 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/237; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 2/178-179; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/470.

36 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/230.

Bir başka görüşe göre ise bu hadise Mekke'nin fethinden sonra gerçekleşmiştir. Mekke fethedilince Kâbe putlardan temizlenmiş ve Kâbe'yi tavaf etmek emredilmiştir. Ancak haccın farz kılınmasıyla birlikte Müslümanlar ilk hac emiri olan Hz. Ebubekir (r.a.) ile beraber hac ibadetini yapmışlar, sıra Safâ ile Merve arasını sa'y etmeye gelince Kureys sa'y yapmış, Ensar ise cahiliye uygulamasını göz önünde bulundurarak sa'y yapmaktan çekinmişlerdir. Daha sonra Hz. Peygamber'e (s.a.v.) burada sa'y yapmak hakkında sorulmuştur. Bunun üzerine izahı sadedinde olduğumuz âyet³⁷ inmiştir. Bu açıklamalarda da görüldüğü üzere ilk etapta Allah'ın emirleri hususunda bazı yanlış veya eksik anlaşılmalara meydana gelmiş, bu iki tepe arasındaki sa'y terk edilmiş yahut günah olabilir endişesiyle çekine çekine yapılmıştır. Ancak yukarıdaki âyetin inmesiyle yanlış veya eksik anlaşılma ve yorumlamaların önüne geçilmiş, asıl maksat ikame edilmiştir. Bu hadise de âyetlerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin önemini ve oynadığı rolü göstermesi bakımından dikkate değer bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸

Diğer yandan bu âyetle Müslümanlara adeta şöyle denilmiştir: Cahiliye döneminde bu iki tepe arasında tavaf yapılıyor diye korkmanıza gerek yoktur. Zira müşrikler burayı küfür üzere, siz ise iman üzere, peygamberi tasdik ve Allah'ın emrine itaat üzere tavaf yapıyorsunuz. Dolayısıyla hac veya umrelerinizde Safâ ile Merve'de tavaf yapmanızda bir sakınca ve günah yoktur. Diğer yandan bu iki tepe arasında sa'y yapmak Hz. İbrahim'e (a.s.) ittiba etmektir. Zira o da haccın bir uygulaması olarak sa'y yapmıştır.³⁹ Görüldüğü üzere âyetlerdeki hükümlerin ve İslam'ın emirlerinin anlaşılmasında nüzûl sebeplerinin ne denli önemli olduğu yukarıdaki izahlarda net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bu âyetle Safâ ile Merve arasında sa'y yapmada bir sakınca olmadığı anlaşılmıştır. Ancak yapılacak olan bu sa'yın hükmünün ne olacağı hususunda ihtilaflar mevcuttur. "Bu ikisini tavaf etmenizden bir günah yoktur." ifadesine göre hangi hüküm çıkarılacaktır? Genel manada bu âyetten çıkan hüküm ise Safâ ile Merve arasında sa'y yapmak, Hanefi Mezhebi'nde vacip, Hanbeli Mezhebi'nde sünnet, Maliki ve Şafi Mezheplerinde ise farzdır.⁴⁰ Diğer yandan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gerek umrede gerekse hacda Safâ ile Merve arasında sa'y yaptığı da bir gerçektir.

2.3. Bakara Sûresi 220. Âyet

Bakara Sûresi 220. âyette yetimlere karşı takınılması gereken tavrın nasıl olacağından, onlarla ilişkilerde niyeti ıslah olanla ifsat olanın farklı kategorilerde değerlendirileceğinden ve yetimlerin durumlarını, yaşam kalitelerini düzeltmek gerektiğinden bahsedilmektedir. Zira yetimler, toplum içerisinde bakıma, himayeye, ilgi ve alakaya en fazla muhtaç olan kişilerdir. Kur'an-ı Kerim'de yetimlerle ilgili birçok âyet vardır ve bu âyetlerde çeşitli hükümler ortaya konulmuştur.⁴¹ Bu âyetler içerisinde: "Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar)sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah dileyeydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."⁴² âyeti yetimler hakkındaki bazı şüpheleri gidermesi ve yetimlerle ilişkilerdeki ölçünün nasıl olması gerektiğiyle ilgili son noktayı koyması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir.

Cahiliye döneminde yetimlerle alakalı hususlarda bir insana yakışmayacak muameleler bulunmaktadır. Kur'an gerek ahlaki gerekse toplumsal zafiyetlerden kaynaklı bu sıkıntıları gidermek üzere emir ve yasaklar koymuştur. Bu meyanda: "Bir de sana yetimleri soruyorlar."⁴³ âyetinden önce yetimlerin mallarına karşı nasıl bir tavır sergileneceğine dair: "Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın."⁴⁴ âyetiyle bir ölçü konulmuştur. Bunun üzerine yanlarında yetim barındıranlar, yetimler ve malları hususunda daha temkinli yaklaşım sergilemişlerdir. Diğer yandan: "Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurmasıya ateş yemiştir olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir."⁴⁵ âyetiyle yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler ateşle ve cehennemle korkutulmuş ve uyarılmışlardır. Bu âyetlerden sonra sahabilerden yanında yetim barındıranlar

37 el-Bakara 2/158.

38 İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/60.

39 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/231-232.

40 Safâ ile Merve arasında sa'y yapmanın hükmü ve mezheplerin delilleri için bk. Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 1/96; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 2/183; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/471; Muhammed Ebüssüüd Efendi, *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabi, ts.), 1/181; Sâbûnî, *Tefsîrü'âyâti-l ahkâmi mine'l Kur'an*, 1/98-100; Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 1/150.

41 Yetimlerle ilgili âyetler ve yorumları için bk. Yahya Arslan, "Yetimlerle İlgili Âyetlerin Yorumu", *Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 2 (2022), 194-219.

42 el-Bakara 2/220.

43 el-Bakara 2/220.

44 el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34.

45 en-Nisâ 4/10.

onlarla sofralarını ayırmışlardır. Onlar, yetimin malını kendi mallarından, yiyeceklerini kendi yiyeceklerinden, içeceklerini kendi içeceklerinden ayırmak suretiyle âyetin tehdidine uğramaktan kendilerini korumaya çalışmışlardır. Kendilerince aldıkları bu tedbir neticesinde yetimlerin sofraları ayrı hazırlanmış, bu sofrada artan yemekler yanlışlıkla yetim malı yeriz endişesiyle saklanmaya başlanmıştır. Saklanan bu yiyecekler ise zamanla bozulmuş, yetimler zarar görür hale gelmiştir. Âyetteki ateş tehdidi karşısında korkan sahabe hem yetimleri himaye etmekten hem de onların mallarını korumaktan uzak durmaya çalışmıştır. Bu durum hem yetimlere hem de sahabeye çok ağır gelince durumlarını Hz. Peygamber'e (s.a.v.) arz etmişler ve bu âyet⁴⁶ nâzil olmuştur.⁴⁷

Yetimleri ıslah etmek; onları okutmak, terbiye etmek, mallarının zayi olmasını önlemek, ticaret gibi helal yollarla mallarının değer kazanmasını sağlamak, nafakalarını temin ederek sefil bir hayata düşmelerine engel olmak gibi davranışlarla rahat edebilecekleri bir yaşam kalitesini sunmak anlamlarını içermektedir. Yetimlerle ihtilat etmek yani karışmak ise; aynı ortamları paylaşmak, bir arada oturmak, aynı sofrada yemek yemek ve eşit muamelelerde bulunmak manalarına gelmektedir.⁴⁸ İslam, cahiliye dönemindeki yanlış uygulamaları kaldırarak yetimlerin din kardeşliğini hatırlatmış ve ihmal ederek zarar vermektense ıslah ederek yetimlere refah bir hayat sunmayı emir ve tavsiye etmiştir. Diğer yandan yetimlere zarar verenleri tehdit ederken ıslah edenleri de mükâfatlandıracağını bildirmiştir.

Yukarıdaki izahlara bakıldığında: “*Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.*”⁴⁹ âyetiyle “*Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını dolduraya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılğın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.*”⁵⁰ âyetinde Allah Teâlâ'nın muradının ilk etapta tam anlaşmadığı, eksik veya yanlış anlaşıldığı görülmektedir. Âyet yetimlerin mallarına art niyetle ve zarar verme kastıyla yaklaşanları uyarmaktadır. İslah niyetiyle yaklaşanlara ise bir uyarı ve tehdit söz konusu değildir. İnsanlar bu eksik veya yanlış anlamaları neticesinde yetimleri himaye etmekten vaz geçmişlerdir. Diğer yandan ise yetimlerin terk edilmesi neticesinde hem yetimlerin hem de mallarının zayi olacağı korkusu sahabeye ağır ve zor gelmiştir. Bu zorlukla birlikte belki de bundan daha ağır gelen ise âyetlerdeki uyarıların ve tehditlerin uykuları kaçırarak düzeyde ağır ve etkili olmasıdır.

İnsanların bu tutumları, zaten babaları olmadığı için bakıma ve himayeye muhtaç olan yetimlerin daha da yalnızlaşmalarına, ötekileştirilmelerine sebep olmuştur. Bu ise İslam'ın üstünlüğün ancak takvada olduğu,⁵¹ takva dışındaki diğer hiçbir şeyin üstünlük ve ayrıcalık sebebi olamayacağı, herkesin insan olması hasebiyle eşit ve değerli olduğu düsturlarına ters düşmüştür. Tüm bunlar yani yetimlerle ilgili muamelelerin yetimlerin aleyhine olacak yönde şekil almaya başlaması, âyetlerin yanlış veya eksik anlaşıldığını göstermektedir. Bu durumda: “*Bir de sana yetimleri soruyorlar.*”⁵² âyetinin inmesine sebep olan olayların yani nüzül sebebinin âyetlerdeki hükümleri anlama ve yorumlama noktasındaki rolü çok açık bir şekilde görülmektedir. Zira olaylar neticesinde inen bu âyetle murad-ı ilahi daha doğru ve net bir şekilde anlaşılmalıdır.

Yukarıda da izah ettiğimiz üzere nüzül sebepleri, âyetlerin ve barındırdığı hükümlerin anlaşılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bakıldığında sahabenin, yetimlerin mallarının kendi mallarıyla karışmasından korkmaları neticesinde onlara asıl korkulması gereken hususun yetimlerin mallarının değersiz mallarla değiştirilmesi ve uygunsuz bir şekilde, yetimlerin hem kendileri hem de malları aleyhine olacak şekilde harcamalarda bulunulması olduğu bildirilmiştir. Yetimlerin mallarının korunması ve değer kazanması için çalıştırılması gibi amaçlarla onların mallarıyla ilgilenmenin, mallarını birbiriyle karıştırmanın ise olsa olsa ıslah olacağı ifade edilmiştir. Allah Teâlâ bu âyetlerle bir taraftan insanları eğitmeyi ve yetiştirmeyi amaçlarken diğer taraftan bu gibi olumlu davranışların hem ıslah eden hem de ıslah edilen için hayır olduğunu vurgulamıştır.⁵³ Zira yetimlerin mallarını himaye etmek ihmal etmekten daha hayırlıdır. İnsan olan, kardeşini atamadığı, kendi haline terk edemediği gibi nesep kardeşliğinden daha önemli olan din

46 el-Bakara 2/220.

47 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 4/349-361; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/47-48; Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/280; Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, ts., 1/145; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-meşîr fî ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 2001), 1/186-187; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 3/62; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vil* (Beyrut: Daru'l İhyai't Tûrasi'l-Arabi, 1997), 1/138; Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1999), 2/410; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/581-582; Muhammed b. Ali Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr* (Dimeşk: Daru İbni Kesîr, 1993), 1/254-256; Yazıcı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/89.

48 Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân fî tefsîr'il Kur'an* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 1/385.

49 el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34.

50 en-Nisâ 4/10.

51 el-Hucurât 49/13.

52 el-Bakara 2/220.

53 Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît*, 2/411.

kardeşliği gereği Müslüman da din kardeşi olan yetimleri himayesiz bırakmamalıdır. Çünkü kardeşlik hukuku bunu gerektirmektedir.⁵⁴ İslam toplumunun temelini oluşturan sosyal dayanışma, Müslümanlara yetimleri kollama, himaye etme ve onların mallarını koruma sorumluluğunu yüklemektedir.⁵⁵ Tüm bu manaların ortaya çıkması, âyetlerin deruhte ettiği hükümlerin doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması, bunun neticesinde hayata tatbik edilmesinde sebab-i nüzûlün etkisi ve oynadığı rol açık bir şekilde görülmektedir.

Yukarıdaki izahların neticesinde nüzûl sebeplerinin, âyetlerdeki hükümlerin anlaşılması noktasında sağladığı yarara binaen bu âyetlerden çıkan hükmü de ifade etmekte fayda hasıl olacaktır. Yetimlere bülûğ çağından önce mallarının verilemeyeceği hususunda ulema arasında ittifak vardır. Zira: “*Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bülûğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin.*” âyetinde bu husus şart koşulmuştur. “*Yetimlere mallarını verin, temiz piş olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; zira bu büyük bir günahdır.*”⁵⁶ âyetindeki vücûb emrine ve yetim malı yemenin büyük günah olduğuna istinaden rüşdüne⁵⁷ erdiklerinde yetimlerin mallarını kendilerine teslim etmek ise vaciptir. Şayet bülûğa ermekle birlikte rüşdüne ermezse bu durumda son olarak dede yaşı olarak da kabul edilen 25 yaşından itibaren mallarını yetimlere teslim etmek gerekmektedir.⁵⁸

2.4. Nisâ Sûresi 43. Âyet

Nisâ Sûresi'nin 43. âyetinde genel hatlarıyla sarhoş ve cünüp iken namaza yaklaşamayacağından, şartlar gerektirdiğinde teyemmüm edilebileceğinden bahsedilmektedir. Ancak bu araştırmada sarhoş iken ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın kısmıyla ilgili hususlar ve bu bölüm hakkındaki nüzûl sebepleri ele alınacaktır. Bu durumda ilgili âyet şöyledir:

“*Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse ya da kadınlara dokunup da -bu durumlarda- su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin); yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.*”⁵⁹

İçki hakkında inen emirlerde bir tedricilik olduğu görülmektedir. Zira cahiliye döneminde Araplarda gerek kumara gerekse içkiye karşı bir düşkünlük olduğu bilinmektedir. Bağımlılıktan kurtulmak da ancak tedrici bir yaklaşımla mümkün olmaktadır. Bunun için Allah Teâlâ içki hakkında ilk önce hurma ve üzüme dikkatleri çekmiş, bu iki meyveden hem içki hem de güzel besinler elde ettiklerini insanlara hatırlatarak bunlar üzerinden insanları tefekküre davet etmiş, ancak içkinin hükmü hakkında bir emir beyan etmemiştir.⁶⁰ İkinci aşamada, içki kesin haram kılınmadan önce yanına kumar da eklenmiş ve insanlar alıştırılarak her ne kadar içkiden bazı faydalar elde edilse de zararının daha büyük olduğu vurgulanmıştır.⁶¹ Üçüncü aşamada, sarhoş iken namazlara yaklaşılması gerektiği bildirilmiştir.⁶² Son olarak dördüncü aşamada: “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.*”⁶³ âyetiyle hem içki hem de kumar kesin olarak yasaklanmış ve haram kılınmıştır.⁶⁴

Sarhoş iken namaza yaklaşmamayı emreden âyetin içki konusunda henüz üçüncü aşama olduğunu yani içkinin henüz haram kılınmadığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu âyetin nüzûl sebebine bakıldığında Vâhidî iki farklı rivayet zikretmektedir. Birincisine göre bu âyet sahabeden bazıları hakkında inmiştir. Onlar içki içmişler, sarhoş olup kendilerinden geçmişler ve bu arada namaz vakti girmiştir. Namazlarında kaç rekât kıldıklarını ve ne okuduklarını bilememişlerdir. Bunun üzerine bu âyet inmiştir.⁶⁵

54 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/89.

55 Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 1/370.

56 en-Nisâ 4/2.

57 Rüşd hakkında detaylı bilgi için bk. Saffet Köse, “Rüşd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2008)*, 35/298-300; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016)*, 485.

58 Yetimlere mallarının tesliminin hükmü hakkında detaylı bilgi için bk. Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/47-50, 61-64; Sâbûnî, *Tefsîru âyâtî-l-ahkâmi mine'l Kur'an*, 301-302.

59 en-Nisâ 4/43.

60 en-Nahl 16/67.

61 el-Bakara 2/219.

62 en-Nisâ 4/43.

63 el-Mâide 5/90.

64 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/345.

65 Vâhidî, *Esbabü'n-nüzûl*, 87.

Diğer bir rivayete göre ise Abdurrahman b. Avf (r.a.) sahabeden bazılarının yemek hazırlamış ve onları yemeğe davet etmiştir. Yemek yenip içki içilmiş ve sarhoş olmuşlardır. Daha sonra akşam namazı vakti girince Abdurrahman b. Avf (r.a.) onlara namaz kıldırılmış ve namazda Kâfirûn Sûresi'ni okumuştur. Ancak içkinin etkisiyle yanlış okumuş, âyetleri karıştırmış ve namazı ikame edememiştir. Bunun üzerine bu âyet inmiştir.⁶⁶ Bu rivayetin başka bir versiyonunda ise namazı Hz. Ali (r.a.) kıldırılmış ve Kâfirûn Sûresi'ni okumuş ancak âyetleri karıştırmıştır. Bunun üzerine bu âyetinmiştir.⁶⁷

Sarhoşken namaza yaklaşmayın âyeti indikten sonra Müslümanlar namaz aralarında içki içmekten sakınmaya başlamışlardır. Ancak yatsı namazından ve sabah namazından sonra vakit geniş olduğu için içki içmeye devam edenler olmuştur. Çünkü âyette içkinin haramlığına dair bir emir söz konusu değildir.⁶⁸

Şimdi yukarıdaki bilgiler ışığında bir değerlendirme yapıldığında âyetlerin anlaşılmasında nüzûl sebeplerinin önemi de ortaya çıkmaktadır. İçkinin haram kılınma sürecinde ikinci aşamada yani içki kesin haram kılınmadan önce yanına kumar da eklenmiş ve insanlar alıştırılarak her ne kadar içkiden bazı faydalar elde edilse de zararının daha büyük olduğuna dikkatler çekilmiştir. Sahabeden bazıları bu âyetteki “قُلْ فِیْهِمَا اِثْمٌ كَبِیْرٌ وَمَتَافِیْحٌ لِلنَّاسِ □ / De ki: “Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır.”⁶⁹ ifadesinde yer alan اِثْمٌ / ism kelimesini kötülük, eziyet, zarar, sıkıntı şeklinde anlayarak içkiyi اِثْمٌ / ism için değil faydalarından dolayı içtiklerini söylemişler ve içki içmeye devam etmişlerdir. Tabi bu âyet, içkinin yakın zamanda yasaklanacağına da işaret etmektedir.⁷⁰

Bununla birlikte içkide büyük günah vardır ifadesinden sonra içkinin haram olduğuna hükmederek içkiyi terk edenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu âyeti anlama noktasında iki farklı durum ve grup ortaya çıkmaktadır. Birincisine göre içki henüz haram kılınmamıştır. İkincisine göre ise içki haram kılınmıştır. İçkinin hükmü konusundaki bu ikinci aşamadan sonra içkiye devam edenlerin namazlarında yaptıkları hatalar neticesinde: “Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın.”⁷¹ âyeti inmiştir. Esasında içkide büyük günah olduğunun bildirilmesiyle haram kılınmasa da terk edilmesinin daha uygun olduğu vurgulanmıştır. Zira sarhoşken namaza yaklaşmayı yasaklayan âyetin inmesine sebep olan olay bunu göstermektedir. Âyetin inmesine sebep olan bu hadise âyetlerin anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin önemini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

İçkinin haram kılınması aşamalarını, inen âyetleri sahabenin ilk etapta nasıl anladığını ve nüzûl sebeplerinin bu anlayışları ne oranda etkilediğini görmek açısından bu aşamalarındaki yorumlara bakmakta fayda bulunmaktadır. Dolayısıyla: “De ki: “Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır.”⁷² âyeti inince sahabenin bir kısmı ondan gelecek faydaya ihtiyacımız yoktur diyerek içkiyi hemen bu aşamada terk etmişler, diğer bir kısmı ise biz faydasını alıyor zararını terk ediyoruz diyerek içkiyi kullanmaya devam etmişlerdir. Daha sonra: “Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın.”⁷³ âyeti inmiştir. Bu âyet inince yine sahabenin bir kısmı bizi namazdan alıkoyacak, meşgul edecek bir şeye ihtiyacımız yoktur diyerek içkiyi terk etmiş, diğer bir kısmı ise sadece namaz aralarında terk edip vakit aralarının uzun olduğu yatsı ve sabah namazlarından sonra içmeye devam etmişlerdir. Nihayet: “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”⁷⁴ âyetiyle Allah Teâlâ içkiyi tamamen haram kılmıştır.⁷⁵ Böylece sahabenin, âyetleri farklı farklı değerlendirerek hükümler çıkarmalarında nüzûl sebeplerinin de etkisi görülmüş olmaktadır.

Sarhoşların namaza yaklaşmalarını yasaklayan bu âyetle hem ne dediğini bilmeyen sarhoşun namazının sahih olmadığı hem de sarhoşluğun dolayısıyla sarhoşluk veren şeylerin haram olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan bu âyetle gerek sarhoşun gerekse cünüp olan kişilerin mescitlere girmesinin hatta yakınından geçmelerinin bile caiz olmadığı ortaya çıkmaktadır.⁷⁶ Diğer yandan Hanefiler, لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ / namaza yaklaşmayın ifadesinden bizzat namazın

66 Vâhidî, *Esbabü'n-nüzûl*, 87.

67 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8/376.

68 İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 5/61.

69 el-Bakara 2/219.

70 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/69.

71 en-Nisâ 4/43.

72 el-Bakara 2/219.

73 en-Nisâ 4/43.

74 el-Mâide 5/90.

75 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 6/286.

76 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/12.

kendisinin anlaşıldığını çünkü تَعَلَّمُوا مَا تَقُولُونَ حَتَّى / ne dediğinizi bilinceye kadar ifadesinin namazda kıraat, dua ve zikir gibi meşru olan sözlere delalet ettiğini söylemişlerdir. Şafililer ise namazın kılındığı mekân olan mescitlere yaklaşmanın yasaklandığını savunmuşlardır. Çünkü onlara göre yaklaşmak veya uzaklaşmak bir mekânla alakalı durumlardır. Diğer yandan اَلْأَعْيَابِ سَبِيلِ / ayakyolundan ifadesinin istisna edilmesi mescitlere yaklaşmanın yasaklanmasıyla alakalıdır. Çünkü yaklaşmanın nehyinin namaza hamledilmesi durumunda bu istisna sahih olmaz. Dolayısıyla burada kastedilen cünüp olanlarla birlikte sarhoşların da mescide yaklaşmamalarıdır.⁷⁷

Namaz, kişinin rabbine karşı acziyetini bildirdiği, bütün bedeniyle kulluğunu izhar ettiği bir ibadet olduğundan sarhoşluk, namazda dikkat edilmesi gereken âdâbı yerine getirmeye mani olmaktadır. Zira sarhoş olan kişi namazın bütün rukunlerini ve tadil-i erkânını yerine getirme hususunda gaflet gösterecektir. Diğer yandan namazda gösterilmesi gereken huşu ve samimiyet de gösterilemeyecektir. Bunun için Allah (c.c.) sarhoşken namaza yaklaşılmasını yasaklamıştır.⁷⁸

Yukarıda yapılan tüm izahlardan sonra nüzûl sebeplerinin, âyetlerin deruhte ettikleri hükümleri anlama, yorumlama ve ortaya çıkarma noktasında ne kadar önemli bir role sahip olduğu da ortaya çıkmaktadır.

2.5. Enfâl Sûresi 27. Âyet

Kur'an'ın hüküm bildiren âyetlerinden birisi olan Enfâl Sûresi 27. âyet, Müslümanların en başta Allah Teâlâ'ya karşı hıyanetten uzak durmaları gerektiğini emretmektedir. Bu âyet Allah'a (c.c.) ihanet etmekten sakındırırken Hz. Peygamber'e de (s.a.v.) ihaneti yasaklamaktadır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İslam'ın ilk devlet başkanı olması hasebiyle onun nezdinde devlete ihanetten de uzak durulması emredilmektedir. Diğer taraftan bu âyette Müslümanların aralarındaki emanetlere hainlik etmemeleri gerektiği de vurgulanmaktadır. Gerek Allah (c.c.) gerek Hz. Peygamber (s.a.v.) gerekse İslam devleti ve toplumuna karşı ihaneti yasaklayan âyet ise şöyledir:

“Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Bile bile kendi (aranızdaki) emanetlerinize de hainlik etmeyin.”⁷⁹

Yukarıdaki âyetin nüzûl sebebi hakkında birkaç rivayet bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesini zikretmek yeterli olacaktır. Rivayetlerden birincisine göre bu âyet Hâtıb b. Ebû Beltea (r.a.) hakkında inmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'nin fethini planlarken bu sahâbi Mekke'deki akrabalarını güvence altına alma düşüncesiyle Kureys'e bir mektup yazarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) savaş hazırlığında olduğunu bildirmek istemiştir. Yazdığı mektubu da o sıralarda Medine'ye Müslüman olmak için gelen ve sonra yolda irtidat edecek olan Sâre adındaki bir kadına teslim etmiştir. Ancak Allah (c.c.) bu durumu bildirince Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali'nin de (r.a.) içinde bulunduğu bir grubu kadının peşinden göndererek yolda kadını yakalatmış ve mektubu aldırıştır. Mektup Hâtıb b. Ebû Beltea'ya (r.a.) okununca yaptığını ikrar etmiş, mektubu gönderme sebebinin izahtan sonra pişmanlığını ifade etmiştir. Müslümanlar aleyhine bir hıyanet olarak kabul edilen bu olay üzerine ilgili âyet inmiştir.⁸⁰

İkinci rivayete göre ise bu âyet Ebû Lübâbe (r.a.) hakkında inmiştir. Bilindiği üzere hicretten sonra Medine Sözleşmesi imzalanmıştır. Fakat Kurayzaoğulları bu sözleşmeye sadık kalmamışlar ve Müslümanlara ihanet etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onların kalelerini kuşatmıştır. Çaresiz kalan ve yenileceklerini anlayan Kurayzaoğulları antlaşma yapmak istemişlerdir. Ancak antlaşmada Sa'd b. Muâz'ın (r.a.) hakem olmasını, ona güvenebileceklerini söylemişlerdir. Müslümanları temsilen giden Ebû Lübâbe (r.a.) Kurayzaoğullarının yanına varınca onlar Sa'd b. Muâz'ın (r.a.) kendileri hakkında hangi hükmü verdiğini sormuşlar, Yahudilerle menfaat ilişkisi olan ve bazı akrabaları bulunan Ebû Lübâbe (r.a.) eliyle boğazını kesme işareti yapmıştır. Ebû Lübâbe (r.a.) bu işarettten sonra hata yaptığını anlamış, pişmanlık duymuş, kendisini mescidin direğine yedi veya dokuz gün bağlayarak aç susuz bir şekilde tövbe etmiş ve tövbesi kabul olunca kendisini çözmüştür. Bu olay üzerine o, malının tamamını infak etmek istemiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) ise üçte birinin yeterli olacağını bildirmiştir. İşte bu âyet bu hadise üzerine inmiştir.⁸¹

77 Sâbûnî, *Tefsîru âyâtî-l ahkâmi mine'l Kur'an*, 1/345-346.

78 Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân*, 3/930.

79 el-Enfâl 8/27.

80 İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/41; Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 3/1176; *Hadisenin detaylı anlatımı için bk. Mehmet Ali Kıpçak, "Hâtıb b. Ebû Beltea Hayatı ve Faaliyetleri", İstem 17/33 (2019), 4-8.*

81 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 13/481-482; Vâhidî, *Esbabü'n-nüzûl*, 134; Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri Vâhidî, *el-Basît fi tefsîri'l-Kur'an (İmadetü'l-Bahsi'l-İlmiyye*, 2009), 10/106-107; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/213-214; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/475; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 7/394-395; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/40-41; Ebû's-Senâ Şihâbüddin Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1994), 5/183; Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 3/1176.

Yukarıda izah ettiğimiz nüzûl sebepleri doğrultusunda âyeti değerlendirdiğimizde âyetin ortaya koyduğu hükümler daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Zira nüzûl sebepleri sayesinde âyetin arka planı çok açık bir şekilde görülmekte, Allah'a, peygambere ve emanetlere hainlik etmenin ne demek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında Allah'a ihanet; O'nun emir ve yasaklarına riayet etmemek dolayısıyla kulluk vazifelerini ihmal etmek demektir. Peygambere ihanet; onun sünnetine uymamak ve muhalif davranmak demektir. Hz. Peygamber (s.a.v.) devlet başkanı olduğu için devlet sırlarını sızdırmak da aynı zamanda peygambere ihanet anlamı taşımaktadır. Müslümanlara ve emanetlerine ihanet ise gerek insani gerekse İslami ilişkilerinde aralarındaki güveni sarsacak tavır ve davranışlar sergilemek anlamlarına gelmektedir.⁸² Görüldüğü üzere nüzûl sebebi, âyetin geniş bir çerçevede değerlendirilmesine imkân vermiştir. Her ne kadar sebep hususi olsa da maksat umumidir. Dolayısıyla hıyanet küçük büyük bütün günahları kapsamaktadır.⁸³ Neticede Müslümanların istikamet üzere olmalarında hıyanetten sakınmak ve emanete riayet etmek büyük önem arz etmektedir.⁸⁴

Bu âyetin tefsirinde Zemahşerî (ö. 538/1144) çok değerli bir tespitte bulunmuştur. Bu tespite göre hıyanet noksanlık, vefa ise tamlık ve tam olma anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla noksanlaştıran ihanet etmiştir ve ihanet, emanet ve vefanın zıddıdır. Çünkü herhangi bir hususta bir kişiye ihanet etmek o kişide birtakım şeyleri noksanlaştırmak anlamına gelmektedir. Şu halde Allah Teâlâ'nın emirlerini noksanlaştıranlar yani yapmayanlar Allah'a, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine uymayanlar Hz. Peygamber'e (s.a.v.), birbirlerinin emanetlerini zayi edenler veya muhafaza etmeyenler de birbirlerine ihanet içerisindedirler demektir.⁸⁵ Zaten insan, Allah ve Rasûlüne ihanete bir başladı mı, kendi aralarındaki mal, can, namus, devlet sırları ve menfaati gibi hususlarda da ihanet içerisine girmesi muhtemeldir. Çünkü Allah'ın haklarına riayet etmeyenlerin insanların haklarına riayeti muhaldir.⁸⁶

Hıyaneti, kişinin zahirinin batınına uymaması ve ganimet mallarına ihanet olarak değerlendiren Konyalı Mehmet Vehbi Efendi de (ö. 1369-1949) nüzûl sebebine dayanarak emanete hıyanetin başlıca sebebinin evlat muhabbeti ve ailenin geçim derdi olduğunu beyan etmiştir. Zira Ebû Lübâbe'yi (r.a.) yukarıda izahını yaptığımız davranışa sevk eden malı ve evlat sevgisidir. Onları güvence altına almak için bu davranışta bulunmuştur.⁸⁷ Zaten bir sonraki âyette: "Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükafat vardır."⁸⁸ buyrulması da buna işaret etmektedir. O'nu, ihaneti farklı bir açıdan değerlendirmeye ve ihanetin sebebinin evlat ve mal sevgisi olduğuna sevk eden şey, âyetin nüzûl sebebidir. Bu da âyetlerin ve hükümlerinin doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin rolünü göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Âyetin iman edenlere hitap ederek başlaması hainlikten sakınmanın ve emanetlere riayetinin iman gereği olduğuna işarettir.⁸⁹ Nüzûl sebeplerinin de yardımıyla âyetten anlaşıldığı üzere Allah ve Rasûlüne ihanet haramdır. Ahlaki bir eksiklik ve kusur olan hıyanet, toplum içerisinde ayıp sayılmıştır. Hıyanet, yapıldığı duruma göre günah olup dinimizde de şiddetle yasaklanmıştır.⁹⁰ Zira Kur'an'da emanetlere riayet⁹¹ ve emanetlerin sahiplerine verilmesi emredilmiş,⁹² emanetleri korumak⁹³ Müslümanların en belirgin vasıflarından sayılmıştır. Hıyanetten sakındıran ve emanete riayeti emreden âyetlerden de anlaşıldığı üzere izahı sadedinde olduğumuz ilgili âyet, hıyanetin haram, emanete riayetinin ise farz olduğunu göstermektedir.

2.6. Nûr Sûresi 27. Âyet

Nûr Sûresi 27. âyette Allah Teâlâ, müminlere hitap ederek toplumsal bir edep kuralına dikkatleri çekmektedir. Kişi her ne kadar kendi evine rahat bir şekilde girse de başkalarının evine girerken bu kadar rahat davranışlar sergilememelidir. Zira başkalarının evi, ev hali ve ev ahalisi bir diğer kişiye mahremdir. Bu uygulama hem aileyi hem de toplumu muhafaza etmeye yönelik bir tedbir olup iman da bir gereğidir. İslam'ın âdâb-ı muâşeret kurallarının en önemlilerinden birisi hususunda bazı yasaklamaları getiren ilgili âyet ise şöyledir:

82 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/681; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 2/378-379.

83 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 4/41; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/322.

84 İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/323.

85 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/213; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/475.

86 Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân*, 5/1877; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/267.

87 Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân*, 5/1877-1878; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 2/379.

88 el-Enfâl 8/28.

89 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/267.

90 Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân*, 5/1878; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/682.

91 el-Bakara 2/283.

92 en-Nisâ 4/58.

93 el-Mü'minûn 23/8; el-Meâric 70/32.

“Ey iman edenler! Kendinizi tanıtip izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız.”⁹⁴

İslam, Allah Teâlâ'nın emirlerinin yaşandığı, yasaklarından kaçınıldığı bir toplum inşa etmek istemektedir. Bu toplum ise bir taraftan O'nun emir ve yasakları hususunda azami hassasiyet gösterirken diğer taraftan âdâb-ı muâşerete dair kurallara riayet eden bir toplum olmalıdır. Zira toplumsal birlik, düzen ve güven Kur'an ve sünnetin koyduğu düsturlardan müteşekkil olan âdâb-ı muâşeret sayesinde olacaktır. Bu minvalde vahyin indiği döneme gittiğimizde cahiliye toplumunda gerek şahısların gerekse hanelerin haremlğine dikkat edilmediği göze çarpmaktadır. Bu dönemde insanların ve hanelerin dokunulmazlığı ihlal edilmektedir. İnsan haysiyetine yakışmayan, insanın onurunu, şeref ve namusunu hiçe sayan bu toplumsal düzenin, toplumun temel taşı olan aileden ve o ailenin barındığı haneden düzeltilmeye başlanması dikkatleri calip bir durumdur. Gerek ilgili âyetin izin almadan ve selam vermeden başka evlere girmeyin yasağı⁹⁵ gerek hemen ardından gelen diğer âyette, gidilen evde eğer kimse bulunamaz ve izin verilmezse içeri girilmemesi ya da dönün denirse hemen dönülmesi yönündeki emir ve yasaklar⁹⁶ gerekse daha sonraki âyette, oturulmayan ve içerisinde kişilerin eşyalarının bulunduğu meskenlere girilmesinde bir sakınca olmadığını beyan eden hükümler⁹⁷ tamamen örnek bir İslam toplumu oluşturmaya, ailelerin mahremiyetini korumaya ve kişilerle ailelerin üzerindeki töhmeti kaldırmaya yöneliktir.

Cahiliye döneminde kişilerin ve hanelerin mahremiyetinin ihlaline dair davranışlardan bir kısmını yansıtan yukarıdaki açıklamalardan sonra izahı sadedinde olduğumuz âyetin neden böyle bir yasaklamaya gittiğinin daha iyi anlaşılabilmesi için nüzûl sebebine bakmakta fayda hasıl olacaktır. Bu âyetin nüzûl sebebine dair iki farklı rivayet zikredilmektedir. Bunlardan birincisine göre Ensar'dan bir kadın bir gün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelmiş ve “Yâ Rasûlellah, ben evimde öyle bir halde bulunuyorum ki hiç kimsenin beni bu halde görmesini istemiyorum. Hatta ne çocuğumun ne de babamın beni bu halde görmesinden hoşlanıyorum. Bununla birlikte ailemden birilerinin ben bu haldeyken yanıma girivermeleri de hiç eksik olmuyor. Bu durumda ne yapmalıyım?” diye sormuş, bu soru üzerine bu âyet inmiştir.⁹⁸

Diğer rivayette ise cahiliye döneminde bir kişi, arkadaşı yahut bir yakınıyla karşılaştığında dünya ve ahiret selametini şamil olan selamı bilmediklerinden ona “sabahınız hayat olsun ya da hayırlı olsun veya akşamınız hayat olsun ya da hayır olsun” derlerdi. Cahiliye toplumunun selamlaşma şekli böyleydi. Diğer yandan birisi bir arkadaşı ya da yakınının evine gittiğinde izin istemez hatta baskın yapar gibi içeri daldı. İçeri girince de ben geldim derdi. Bu durum ev sahibini üzer ve rahatsız ederdi. Öyle ki kişi ailesiyle birlikteyken bile evlere çat kapı girişler olurdu. Allah Teâlâ hem ailelerin iffetlerini korumak hem ayıplarını örtmek hem de toplumdaki bu yanlış davranışların tümünü değiştirmek üzere bu âyeti indirdi.⁹⁹

Yukarıda zikredilen nüzûl sebeplerine bakıldığında ilgili âyetin indiği dönemin sosyal yapısı, toplumsal kurallar hususundaki tavırları ve âyetin neden böyle bir yasaklamaya gittiği çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu da âyetlerin dolayısıyla âyetlerdeki hükümlerin anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin önemini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Cahiliye dönemindeki toplumsal davranışlar hususunda gösterilen zafiyetler neticesinde inen bu âyetle hem kişilerin hem de ailelerin şeref ve haysiyetlerinin korunmasının amaçlandığı görülmektedir. Çünkü haneler töhmetten uzak tutulması gereken önemli mekanlar olup her türlü taarruzdan ve edepsizlikten korunmalı, iffet, güvenlik ve huzuru ihlal edecek tüm davranışlardan sakınılmalıdır. Bu da ancak âyetin koyduğu hüküm sayesinde yani evlere izinsiz ve selamsız girilmemesiyle mümkün olmaktadır.¹⁰⁰ Allah Teâlâ'nın huzur ve dinlenme yeri kıldığı evler¹⁰¹ insanların sığındığı, gönüllerin ferahladığı, iffetlerin korunduğu, mahremiyetlerin gizlendiği mekanlardır. İslam'da bu mekanların dokunulmazlığı vardır. Hayat sistemi olan Kur'an, kendisine inananları yüksek bir edeple edeplendirerek nazik ve kibar fertlerden oluşan bir toplum inşa etmeyi hedeflemektedir. Bedensel ayıpları örten evlere izin isteyerek girmek, aynı zamanda ev sahibinin görülmesini istemediği dağınıklık, yiyecek, giyecek veya eşyaya yönelik ayıp ve kusurları hatta gizli kalmasını istedikleri psikolojik duyguları da örtmektedir. İslam'ın hedeflediği bu yüce davranış-

94 en-Nûr 24/27.

95 en-Nûr 24/27.

96 en-Nûr 24/28.

97 en-Nûr 24/29.

98 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/147; *Vâhidî, Esbabü'n-nüzûl*, 186; *Kurtubî, el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/213; *Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr*, 6/171.

99 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 23/357; *Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr*, 6/176.

100 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/35-36.

101 en-Nahl 16/80.

lar da ancak izahı sadedinde olduğumuz âyetin ortaya koyduğu hükümlere riayetle mümkün olmaktadır.¹⁰² Çünkü şer’i bir edep olan bu davranış ile Allah (c.c.) inanan kullarını edeplendirmektedir.¹⁰³ Zira özel bir şekilde yaratılan ve mükerrem kılınan insan, özel hallerine başkaları muttali olmasın, bozuk niyetli kişilerin gözlerine karşı setredilsin diye evlerle lütufta bulunulmuştur.¹⁰⁴ Bu amacın gerçekleşmesi de ancak âyetin emrettiği izinsiz ve selamsız girilmesi ile mümkün olmaktadır.

Evlere izin alarak girmenin ehemmiyetini izah ettikten sonra izin istemenin edeplerinden de bahsetmek uygun olacaktır. Hane halkından çocukların bile büyüklerin odalarına girerken izin istemelerini emreden İslam’ın¹⁰⁵ yabancılar hususunda kayıtsız kalması mümkün değildir. Dolayısıyla bu hususta bazı edeplerin de olması doğaldır. Hz. Peygamber (s.a.v.) izin istemenin üç kere olduğundan, eğer izin verilirse girilebileceğinden, verilmezse geri dönülmesi gerektiğinden bahsetmektedir.¹⁰⁶ Yine Hz. Peygamber’in (s.a.v.), gireyim mi, diye izin isteyen bir adam için hizmetçisini göndererek “Es-selâmü aleyküm, girebilir miyim?” şeklinde öğrettiği izin isteme şekli¹⁰⁷ de izin istemenin bir diğer edeplerindedir. Diğer taraftan izin isterken evin içerisini göreceğ şekilde kapıya doğru dönmek, yan durmak da önemli bir husustur.

Evlere girmek isteyenlerin üç defa izin istemelerindeki hikmeti Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) şöyle izah etmektedir: Birinci izinde ev sahibi acaba gelen mi var, diye sükût etmektedir. İkincisinde gerek kendilerine gerekse evlerine çeki düzen vermektedirler. Üçüncü izin istemede ise gelen kişiye ya izin verilmekte ya da izin istekleri reddedilmektedir.¹⁰⁸

İzahı sadedinde olduğumuz âyet¹⁰⁹ esasında birçok hikmeti de barındırmaktadır. Zira izin istemek, ev sahibinin ayıplarına muttali olmayı önlemekte, aniden girişlerde gözün görmesi muhtemel durumları görmeyi, ev sahibinin başkasından sakladığı bazı şeylere vakıf olmayı engellemekte, başkasının mülkünde izinsiz tasarruflarda bulunmanın önüne set çekmektedir.¹¹⁰ Başkalarının evine izinsiz girilmemesindeki hedef aile mahremiyetlerini korumak olduğu için tecessüs duygularının da önüne geçmektedir.¹¹¹ Zaten Allah Teâlâ tecessüsü yasaklamaktadır.¹¹² Görüldüğü üzere ilgili âyetin sonunda Allah Teâlâ’nın üzerinde tefekkür edilmesini istediği ve insanlar için daha hayırlı olduğunu ifade ettiği evlere selam ve izinle girme hükmü, gerek fertlerin gerek ailelerin gerekse toplumların her türlü kem göz, kötü söz ve davranışlardan berî olmaları için büyük önem arz etmektedir.

İzahı sadedinde olduğumuz âyetin ortaya koyduğu hükümlere baktığımızda, önce izin istenmeli sonra selam verilmesi, Hz. Peygamber’in de (s.a.v.) işaretiyle izin üç kere istenmeli, kapıya sağ ya da sol yanını dönmeli, direkt kapıya bakmamalı, ev halkı da birbirlerinin odalarına girerken izin istemelidir. Diğer taraftan ulemanın çoğunluğuna göre izin istemek gözleri haramdan koruduğu için vacip, selam ise sevgi ve muhabbeti sağladığı için müstehaptır. Aynı şekilde bir başkasının mülküne izinsiz girmek gasp hükmünde olduğundan evlere izinsiz girmek de hem hukuken hem de kazaen haramdır. Kişinin kendi evinde başkasına ait odalara izinsiz ve selamsız girmek bile uygun olmayıp edeben ve diyaneten yasaktır.¹¹³

Neticede yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız âyetin neden indiğini, inerken hangi hedefleri taşıdığını, aile mahremiyetine dair zaafı kendilerinde barındıran cahiliye toplumundan nasıl bir toplum oluşturmayı amaçladığını ve bu âyetin ortaya koyduğu hükümleri daha doğru ve net bir şekilde anlayabilmek için nüzûl sebeplerinin oynadığı rol de bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

102 Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 7/469-471.

103 İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/36.

104 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/212.

105 en-Nûr 24/58-59.

106 Buhârî, “İsti'zan” 13; Müslim, “Âdâb” 34.

107 Ebû Dâvûd, “Edeb” 126.

108 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 23/357.

109 en-Nûr 24/27.

110 Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân*, 9/3710-3711.

111 Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/65-67.

112 el-Hucurât 49/12.

113 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 23/357; *Sâbûnî, Tefsîru âyâtî-l ahkâmi mine'l Kur'ân*, 2/96-102; *Yazır, Hak Dini Kur'an Dili*, 6/35.

Sonuç

Ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin öneminden bahseden bu çalışmada altı âyet örnek olarak seçilmiştir. Bu âyetlerin izahında, anlaşılması ve yorumlanmasında nüzûl sebeplerinin rolünü göstermek bakımından hem klasik hem de modern dönemde yazılan birtakım tefsirler incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçları aşağıda izah etmekte fayda vardır.

Öncelikle nüzûl sebepleri, âyetlerin neden indiğini göstermesi bakımından dikkatle incelenmesi gereken bir konudur. Zira âyetlerin inmesinin arka planı bilinmediği takdirde ilgili âyetlerin yanlış veya eksik anlaşıldığı görülmüştür. Âyetlerin inmesine sebep olan nüzûl sebepleri yanlış veya eksik anlaşılmanın da önüne engel olmaktadır.

Diğer yandan incelenen âyetlerde de görüldüğü üzere ahkâm âyetlerinin kimler hakkında, hangi olay üzerine, ne zaman ve nerede indiğinin bilinmesinin, ilgili âyetin ilahi murada uygun bir şekilde yorumlanması hususunda büyük katkısının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın neticesinde âyetlerin daha geniş çerçevede değerlendirilebilmesi bakımından nüzûl sebeplerinin öneminin yadsınamayacak derecede olduğu da ortaya çıkmaktadır. Özellikle bazı âyetler hakkında birden fazla nüzûl sebebinin zikredilmesi, âyetlerin farklı düzeylerde ve alanlarda anlaşılmasına ya da farklı hükümlere hamledilmesine olanak sağlamaktadır. Çünkü bu sebepler, âyetler üzerinde düşünen kişilere yeni ufuklar açmakta ve ilahi murada uygun yeni yorum kapılarını aralamaktadır.

Araştırmanın neticesinde ulaşılan bir diğer sonuç da âyetler bir olay, kişi ya da bazı şartlar içerisinde inmiş olsalar da bu âyetlerle umumi amaçlar hedeflenmiştir. Aksi takdirde âyetler, ilgili olaylarla sınırlı tutulduğunda Kur'an'ın her zaman ve zemine hitap etme özelliği göz ardı edilmiş olacaktır ki bu da Kur'an'ın gönderiliş amacına ters düşmektedir. Böyle bir hataya düşülmesi Kur'an'ın mana zenginliğine engel olacak, Kur'an belli bir zamana hapsedilecektir. Bunun için ilim geleneğimizde: "Sebebin hususiliğine değil lafzın umumiliğine itibar edilmelidir." kuralı büyük önem arz etmektedir. Bu kuraldan da anlaşılacağı üzere bir olay üzerine veya bir kişi hakkında inen âyet, hem o meseleye açıklık getirmekte hem de benzer durumların anlaşılması ve yorumlanmasında uygulanması gereken hükmü açıklamış olmaktadır.

Neticede ahkâm âyetlerinin anlaşılması ve yorumlanması noktasında hem mana zenginliği sağlaması hem eksik ve yanlış anlaşılmanın önüne geçmesi hem kapalı ifadelerin açıklığa kavuşturulması hem de benzer durumlarda nasıl hükümler çıkarılacağı hususlarında nüzûl sebeplerinin oynadığı rol büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Albayrak, Halis. *Tefsir Usulü*. İstanbul: Şule Yayınları, 4. Basım, 2014.
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. 16 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 1994.
- Arangül, Muammer. "Küre Bir Dünyada İstikbâl-i Kiblenin İmkânı Üzerine". *Bilimname* 1/37 (2019), 815-856.
- Arslan, Yahya. "Yetimlerle İlgili Âyetlerin Yorumu". *Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 2 (2022), 194-219.
- Aydın, Zeynel Abidin. "Sebeb-i Nüzül Rivayetleri Bağlamında Âl-i İmrân Suresinin 1-80. Âyetleri ve Muhkem-Müteşâbih Meselesi". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (2019), 153-169.
- Bağış, Mehmet. "Ahkâm Âyetlerinin Tefsirinde Mezhebe Bağlılık (Beydâvî ve Nesevî Örneği)". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (2019), 630-655.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. 24 Cilt. Kahire: Dirâsâtü'l Arabiyyetü'l-İslâmiyye, 2011.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't Turasi'l-Arabi, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l-Müfessirin*. 2 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 28. Basım, 2016.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'an*. 3 Cilt. İstanbul: Dâru'l-Fikr, 1917.
- Çıtır, Aslan. "Kur'an Perspektifinde Kiblenin Birliğine İlişkin Analizler". *Balkesir İlahiyat Dergisi* 13 (2021), 21-56.
- Demirci, Muhsin. "Esbâb-ı Nüzül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/360-362. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: İFAV, 17. Basım, 2018.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, 6. Basım, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: İFAV, 50. Basım, 2016.
- Ebüs-suûd Efendi, Muhammed. *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.
- Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *el-Bahrü'l-muhît*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, 1999.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Basım, 2016.
- Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 3. Basım, 1999.
- Hallâf, Abdülvehhâb. *İlmü usulü'l-fikh*. Beyrut: Müessesetü'r Risale, 1. Basım, 2012.
- Hamurlu, Mustafa. "Sebeb-i Nüzülün Tefsire Yansıması: Âl-i İmrân Sûresi 28 ve 118. Âyetler Örneği". *Harran İlahiyat Dergisi* 45 (2021), 98-113.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*. 8 Cilt. Daru Tayyibe, 2. Basım, 1999.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem el-Mısrî. *Lisanu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sâdır, 3. Basım, 1993.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1. Basım, 2001.
- İsfahânî, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an*. Dimeşk: Daru'l Kalem, 1991.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hâtub b. Ebû Beltea Hayatı ve Faaliyetleri". *İstem* 17/33 (2019), 1-19.
- Karagöz, İsmail vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Karaoğlan, Arslan. "Metin-Yorum İlişkisi ve Sebeb-i Nüzül Bilgisi Bağlamında Arâf Sûresi 31. Ayet". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (2020), 69-97.
- Kattân, Mennâ Halîl. *Mebâhis fi ulümü'l Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'r Risale, 2. Basım, 2015.
- Konyalı Mehmed Vehbî. *Hulâsat'ül beyân fi tefsîr'il Kur'an*. 16 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.
- Köse, Saffet. "Rüşd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/298-300. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısrîyye, 2. Basım, 1964.
- Mahallî, Celâleddin - Süyûtî, Celâleddin. *Tefsîrü'l-Celâleyn*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016.

- Mâverdi, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât. *Medârikü't-tenzi'l-ve hakâiku't-te'vil*. 3 Cilt. Beyrut: Dar İbn Katheer, 7. Basım, 2017.
- Okumuş, Mesut vd. *Tefsir*. ed. Mehmet Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 7. Basım, 2020.
- Öz, Ahmet. *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2021.
- Özel, Ahmet. "Ahkâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/550-551. İstanbul, 1988.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tıbyân fî lûmi'l Kur'an*. Mekke: el-Mektebetü'l Hanefiyye, 3. Basım, 1988.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-jil, 2. Basım, 1979.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Tefsîru âyâtî-l ahkâmi mine'l Kur'an*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 2004.
- Sarıgül, Murat. "Ahkâm Âyetlerinin İşâri Yorumu (Alusî Örneği)". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/2 (2018), 57-87.
- Semerkandî, Ebü'l-Lays İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahrü'l-ulûm*. 3 Cilt, ts.
- Seyyid Kutub. *Fî Zilâli'l-Kur'an*. çev. Salih Uçan vd. 10 Cilt. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürrü'l-mensûr fî'tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî ulûmi'l Kur'an*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'n Nedveti'l Cedide, 1951.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-efsîr*. 6 Cilt. Dimeşk: Daru İbni Kesir, 1993.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. V Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*. 24 Cilt. Muessesetü'r-Risale, 1. Basım, 2000.
- Vâhidî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Esbabü'n-nüzûl*. Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 1986.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî. *el-Basît fî tefsîri'l-Kur'an*. 25 Cilt. İmadetü'l Bahsi'l İlmiyye, 2009.
- Yavuz, Yusuf Şevki - Çetin, Abdurrahman. "Âyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/242-244. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.
- Yılmaz, Hasan. "Kur'an'da Her Konu ve Bilgi Var mı?" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2006), 186-201.
- Yılmaz, Hasan. *Kur'an'ın Konu Tertibi ve İçerik Tahlili*. Ankara: Fecr Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Yüksek, Muhammed İsa. "Tefsirde Sebeb-i Nüzulün Bağlayıcılığı ve İşlevi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (2018), 407-437.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kitabi'l Arabi, 3. Basım, 1986.
- Zerkeşi, Ebü Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*. 4 Cilt. Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabi, 1957.
- Zertürk, Hidayet. *Ahkâm Âyetleri ve Tarihselcilik*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Zertürk, Hidayet. *Ulûmu'l Kur'an ve Tefsir Usûlü*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2012.

EXTENDED ABSTRACT

The Holy Qur'an is a book sent to ensure people's happiness in this world and the Hereafter. The Holy Quran, the last link of revelation, addresses all times and places. Therefore, it contains information that will meet the needs and demands of the people of every age. The Holy Qur'an addresses many issues for people to achieve happiness in this world and the Hereafter. These are basically two groups: main issues and subsidiary issues. Tawheed, prophethood and the Hereafter are the main topics, while the other topics are subsidiary. However, the Holy Qur'an also includes outlines of faith, practice and ethics. Among these, the practical issues are within the sphere of interest of the ahkam verses. Verses of Ahkam are verses of judgment. The verses of Ahkām, which are the commands and prohibitions of Allaah (swt), inform people of the provisions that they should pay attention to and implement in terms of their deeds. These verses were sent to be studied, researched, understood and applied to life. The ahkam verses, which contain provisions for every aspect of life, will be applied to life to the extent that they can be understood.

There are many ways and methods of understanding the verses of Ahkam. One of the most effective methods for understanding the ahkam verses is to know the reasons for landing. The reasons for landing of ahkam verses have a great role in understanding them correctly and preventing misunderstandings and misunderstandings. reasons for landing means a question asked to the Prophet (PBUH) about an event, situation, or anything that occurred during the Prophet's prophethood and led to the descent of one or more verses or a sūrah of the Qur'an. Therefore, the event upon which the verses were revealed is of primary importance and how they should be understood. In order to understand the verses correctly, it is necessary to know the reasons for their descent. Due to its importance, this study aims to reveal and draw attention to the effect of the reasons for landing on the understanding and interpretation of ahkam verses.

Six verses from the ahkam verses were chosen as the methodology. Of these, Surah Al-Baqarah, verse 144 is about turning the qiblah. In verse 158 of Surat al-Baqarah, it is emphasized that there is no harm in performing tawaaf between Safa and Marwa. In verse 220 of Surat al-Baqarah, it is mentioned how orphans should be treated. On the other hand, verse 43 of Surat al-Nisaa states that it is forbidden to approach the prayer while intoxicated. In Surah Al-Anfal, verse 27, people are warned against betraying Allah and the Prophet. In Surat al-Nur, verse 27, a social rule of decency is mentioned. That rule is not to enter other people's houses without permission. The reasons for landing of these verses prevented misunderstandings and ensured the correct understanding of the verses. All this reveals the importance of the ahkam verses and the role of the reasons for their descent in understanding them.

For this purpose, both ahkām tafsirs and other classical tafsirs were reviewed in the context of the exegesis of these verses. The reasons for landing descent have been identified. The environment in which the verses were revealed was taken into consideration. The verses were tried to be understood by taking into account the effect of the reasons for landing on the meaning. On the other hand, modern period tafsirs were also analyzed. How the relevant verses are handled, understood and interpreted in these tafsirs has been analyzed. As a result of the analysis, it has been determined how important the reasons for the descent of the verses are in order not to misunderstand them. Likewise, other studies on the subject have been reviewed. Concepts such as ahkām, verse, ahkām verses, reason, descent and reasons for descent are explained in outline. After these explanations, the main subject was moved to the main topic and the subject was expanded and explained through the selected sample verses.

As a result, it has been observed that if the background of the revelation of the verses is not known, the relevant verses are misunderstood or incompletely understood. The reasons for the descent of the verses prevent misunderstanding or incomplete understanding. As a result of the study, it becomes clear that the importance of the reasons for the descent of the verses in terms of evaluating them in a broader framework is undeniable. In particular, the mention of more than one reason for the descent of some verses allows the verses to be understood at different levels and fields or to be applied to different rulings. Because these reasons open new horizons for those who think about the verses and open new doors of interpretation in accordance with the divine will. As a result, the role of the reasons of descent in the understanding and interpretation of ahkam verses has been revealed and an attempt has been made to contribute to the field.